

Historie

ILLUSTRERET
VIDENSKAB

KAPLØB OVER ATLANTEN

Nr. 12/2011
62,95 kr.

HELT TÆT PÅ HISTORIENS STØRSTE DRAMAER

Imperialisten Cecil Rhodes ragede til sig med alle midler:

Rhodesia blev født

Tusinder af sorte sled i Cecil Rhodes' diamantminer. Det gigantiske overskud blev investeret i yderligere ekspansion.

POLFOTO/CORBIS

SYDAFRIKA/1869

Enorme områder i det sydlige Afrika tilhører stadig uafhængige sorte stammer. De eneste betydelige europæiske bosættelser er i briternes kapkoloni og i republikkerne Orange Fristaten og Transvaal, som er befolket af boerne – efterkommere af hollandske kolonister.

i blod

Cecil Rhodes blev som ung sendt til Kapkolonien i Sydafrika. Her slog han sig op som diamantmagnat og rendyrket imperialist. Med list, falske løfter og moderne maskingeværer knuste han de indfødte og skabte et land i sit eget navn – Rhodesia.

AF MORTEN IVERSIDE POULSEN

De britiske vagtposter stirrer ud i den mørke sydafrikanske nat. Alle er på mærkerne. De ved, at matabelestammen som regel angriber klokken fire om morgenen. Hestevognene er stillet op i en cirkel som en såkaldt vognborg. Her venter 650 britiske soldater. Deres 1.000 indfødte hjælpere befinder sig i en separat lejr tæt ved.

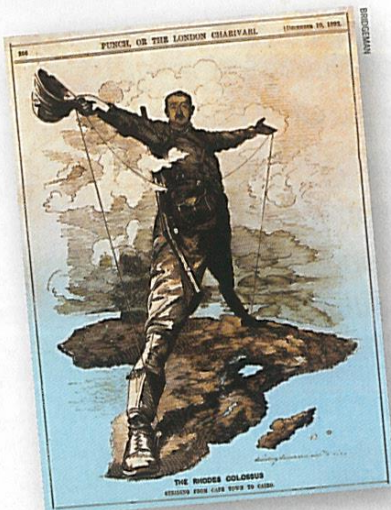
To af de indfødte hjælpere forlader lejren og går ud i bushen for at forrette deres nødtorft. Da de ikke vender tilbage, går en tredje indfødt ud for at lede efter dem, men knap er han nået ind i buskadset, før en matabelekrieger slår ham ned. I dødsøjeblikket når han dog at affyre sin riffel.

Skuddet flænger den stille nat, og matabelernes øverstbefalende, Mtshane, græmmer sig. Nu er hans plan om et overraskelsesangreb spoleret.

Briterne er alarmeret, og deres nye Maxim-maskingeværer sender et par salver ud i mørket. Så bryder helvede løs. 5.000 matabelekrigere vælter hujende ud af bushen. Maxim-geværene hamrer løs igen og mejer alt ned foran ▶

“Vi briter er den førende race i verden. Jo mere af verden vi bebor, desto bedre for menneskeheden”

Cecil Rhodes

Ikke alle var begejstret for Cecil Rhodes' imperialistiske ambitioner. Denne karikaturtegning er fra bladet "Punch", 1892.

sig. De fleste matabeler er bevæbnede med spyd, mens godt en tredjedel har geværer. Krigerne er dog dårligt træne- de i brugen af skydevåben og sigter ty- pisk for højt.

Igen og igen slås angrebene tilbage, og efter 30 minutter har Mtshane mistet 600 mand. Den resterende del af hæren flygter tilbage i bushen. Briternes styrke er intakt. De har kun mistet 60 indfødte hjælpere og én britisk soldat.

En uge senere, den 1. november 1893, angriber matabelerne igen. Stæ- digt stormer de frem mod de britiske maskingeværer. Journalisten Vere Stent beskriver krigernes angreb som "et af de mest storslåede eksempler på mod, Afrika nogensinde har set".

Når det er muligt, søger matabelernes geværskytter dækning bag store sten, hvorfra de fyrer løs, til de selv bliver ramt. Efter en time flyder Bembesiflodens bred med 800 dræbte matabeler. Briterne har blot mistet tre mand, mens syv er såret. Matabelehøvdingen Lobengulus mest hårdføre tropper er decimerede og på flugt. Hovedstaden Bula- wayo ligger for briternes fødder.

De to slag ved Bembesifloden knæk- ker matabelerne, og den 18. juli 1894 overtager briterne officielt magten over deres territorium. De hvide nybyggere vælter ind over grænserne og etablerer landbrug, guldminer og småbyer. Pione- rerne navngiver det nye land Rhodesia for at hædre manden, som havde gjort det hele muligt: Cecil John Rhodes.

Hele verden skulle være britisk

Rhodes blev født i England den 5. juli 1853. Han kæmpede hele sin barndom

med tuberkulose, og da sygdommen ud- viklede sig til at være livstruende, blev han sendt ned til det tørre klima i den britiske kapkoloni i det sydlige Afrika. Rhodes var bare 16 år, da han flyttede ind på en farm, ejet af hans storebror, som han arbejdede for en periode.

To år senere søgte Rhodes længere ind i landet og investerede sammen med en forretningspartner i brødrene De Beers farm. Rhod- es var overbevist om, at den hårde, blå- lige jord gemte natur- rigdomme – og gan- ske rigtigt: Diaman- terne væltede frem. Allerede som 20-årig skrev Rhodes sit første testamente, hvori

han donerede sin nyfundne rigdom til den britiske udenrigsminister. Pengene skulle bruges til at sikre det britiske im- periums fortsatte udvidelse.

Rhodes havde viet sit liv til en sag: Han ønskede et Afrika, som var britisk hele vejen fra Kairo i nord til Kapkoloni- en i syd, og han ytrede sig vidt og bredt om de nye kolonier, han håbede at grundlægge.

"Jeg anfører, at vi briter er den foren- de race i verden, og jo mere af verden vi bebor, desto bedre er det for menneske- heden", sagde han blandt andet.

Matabelerne blev narret

Den britiske ekspansion nord for Kap- kolonien var begyndt, ni år før mata- belerne kæmpede deres skæbneslag. I 1884 trængte briterne ind i Bechuana-

land, som året efter blev et britisk protek- torat. Mens det ske- te, knoklede den un- ge Cecil Rhodes sig fremad og opad i dia- mantindustrien. Han opkøbte den konkur- rerende Kimberley- mine bid for bid, og i

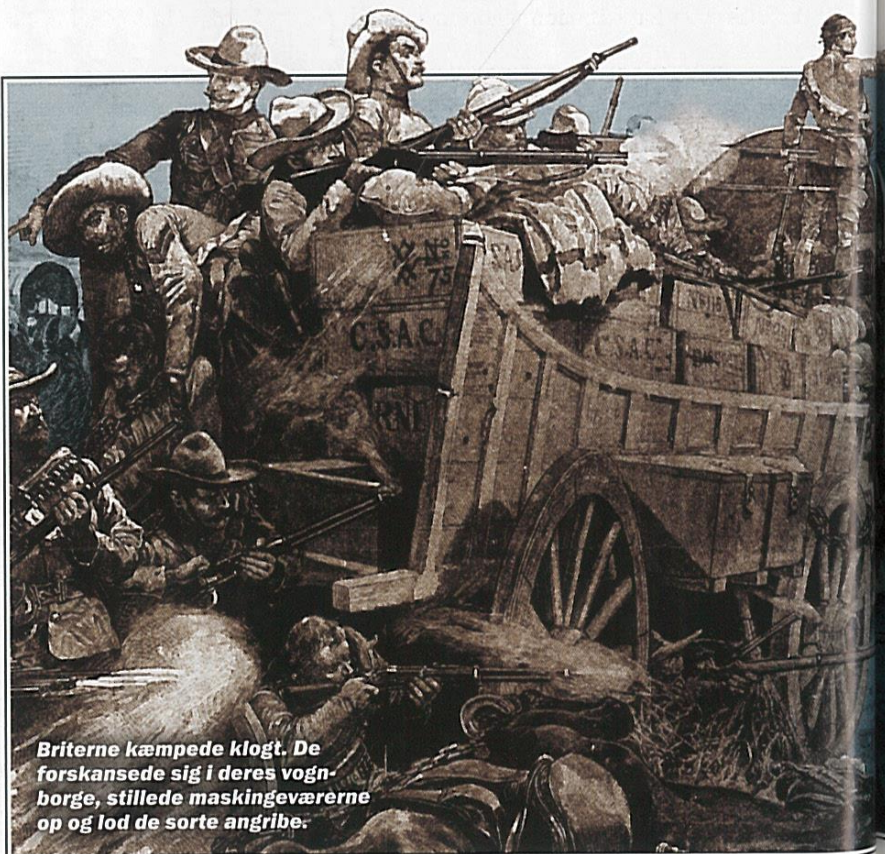
1888 havde han kontrol med 90 procent af det globale diamantmarked. Der- med kunne han stort set selv styre ud- budet og fastholde priserne på et me- get højt niveau.

Næste skridt var at overbevise de an- dre aktionærer i det nyoprettede De Beers Mining Company om, at over- skuddet skulle bruges på at bygge jern- baner ind i det ukendte Matabeleland

"Vi må finde nyt land, hvorfra vi kan skaffe råvarer og samtidig udnytte de indfødtes billige slavearbejdskraft"

Cecil Rhodes

PHOTO/TOFFINO

Briterne kæmpede klogt. De forskansede sig i deres vogn- borge, stillede maskingeværerne op og lod de sorte angribe.

og Mashonaland, hvor selskabet skulle etablere nye miner. Diskussionerne i ejerkredsen endte altid med, at de øvrige gav efter for Rhodes' stædighed og tallegaver. En af dem, Barney Barnato, udtrykte det på denne måde:

“Det værste ved Rhodes er, at når du har været sammen med ham i en halv time, er du ikke alene enig med ham, du er også begyndt at tro, at du altid har delt hans opfattelse”.

Da han havde fået sin vilje, sendte Rhodes en af sine medarbejdere, John Moffat, af sted nordpå for at forhandle en koncessionsaftale med matabelehøvdingen Lobengula. Moffat overbeviste ham om, at både portugisere og boere truede Matabelelands grænser, og at området derfor var nødt til at komme under britisk beskyttelse. Samtidig lovede han, at der maksimalt ville være 10 hvide minearbejdere i Matabeleland ad gangen. Løftet blev dog udeladt på det stykke papir, kaldet Rudd-koncessionen, som analfabeteren Lobengula tillidsfuldt satte sit tegn på.

Briterne brød omgående deres løfte, og snart væltede hvide nybyggere ind over Matabelelands grænser. Lobengula prøvede at få aftalen annulleret, men både parlamentet i Kapkolonien og den britiske regering i London ignorerede

ham. I 1889 gav regeringen oven i købet Rhodes et frihedsbrev, som sikrede hans Britisk Sydafrika Kompagni (BSAC) eneret på råstofudvinding i Matabeleland og kontrol med alt land fra Limpopofloden til de store søer i Centralafrika.

I sommeren 1890 drog 500 britiske pionerer gennem Matabeleland og videre ind i Mashonaland. De forcerede 650 km bush, inden de den 11. september holdt hestene an og grundlagde byen Salisbury. Snart spirede britiske småsamfund op flere steder i Mashonaland – til Rhodes' store tilfredshed.

I 1890 høstede den 37-årige Cecil Rhodes også den triumf at blive valgt til premierminister i Kapkolonien. Han fik straks vedtaget love, som kom mineindustrien og dermed ham selv til gode. Rhodes tog også initiativ til en formel adskillelse af sorte og hvide, en tidlig apartheid, som skulle gælde, indtil de sorte “havde udviklet et højere niveau af civilisation”. For som han sagde:

“Hvis du virkelig elsker de indfødte, skal du gøre dem værdige til det land, de bor i. Og du vil ikke gøre dem værdige ved at lade dem sidde i dovenskab”.

Briter kæmpede til sidste patron

Briternes tilstedeværelse i det nye land gav hurtigt gnidninger. Mashonaland

Afrika var stadig sort

Før Cecil Rhodes indledte sin ekspansion, tilhørte store områder nord for Kapkolonien uafhængige indfødte stammer.

- Uafhængige indfødte stammer
- Kapkolonien
- Transvaal (boere)
- Griguland
- Orange Fristaten (boere)
- Rhodesia 1895

havde længe været en vasalstat under matabelehøvdingen Lobengulas overherredømme, men i 1893 nægtede en høvding i Mashonaland at betale skat til Lobengula, da han mente, at han nu horte under de hvide nybyggeres lov. Lobengula sendte straks et par tusind krigere ud for at få ham på andre tanker. “Kvinder blev spiddet og sprættet op, ▶

Matabelerne frygtede de hvides heksekraft

De indfødte krigere var modige nok, men fattede ikke, hvordan moderne våben virkede. Briterne måtte have overnaturlige kræfter!

Matabelernes overtro skadede dem enormt under kampene mod briterne.

For eksempel havde krigshøvding Mtshana planlagt et lydløst angreb mod briternes vognborg ved Bembesifloden om aftenen klokken halv elleve, hvor Månen var i zenit, men angrebet blev udskudt til om morgenen. Det skyldtes ene og alene, at briterne affyrede tre nødraketter for at gøre deres position kendt for de allierede Bechuana-tropper, som var på vej.

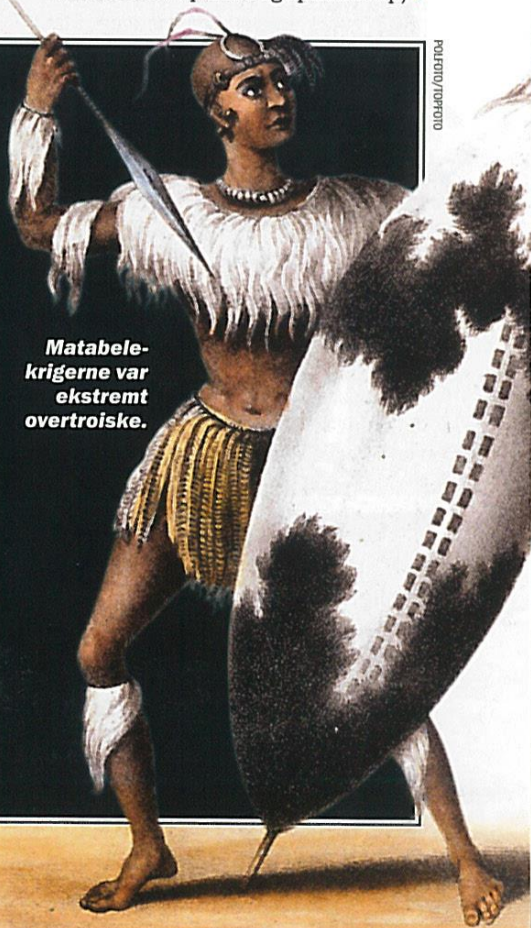
I stedet fik raketterne en helt anden effekt. Matabelerne var overbeviste om, at briterne med heksekraft bankede stjerner ud af himlen, og nu frygtede de, at de hvide skulle tage

Månen med i købet, så angrebet ville komme til at foregå i totalt mørke.

Slagene ved Bembesifloden var også matabelernes første møde med kanoner, og de havde bildt sig ind, at hver gang en granat slog ned, sprang små hvide mænd med rifler ud af eksplosionen. Derfor skød krigerne altid vildt mod granatnedslagene.

Efter den første nedslagning ved Bembesi var selv de modigste krigere blevet så bange for de hvides våben, at det var næsten umuligt at drive dem i kamp igen. Det lykkedes først, da medicinmanden garanterede, at guderne ville gøre de hvide mænds patroner til vand og granaterne til æg. Den garanti druknede i britisk maskingeværild.

Matabelekrigerne var ekstremt overtroiske.

mænd og børn gjort til skydeskiver eller stegt levende. Intet, ikke engang en hund, undslap, hvor de passerede”, berettede mashonaen Lewanika.

Matabelekrigerne krævede at få udleveret alle de mashonaer, som arbejdede i briternes marker og miner, men det nægtede nybyggerne kategorisk. De ville ikke udlevere indfødte til slagning –

og desuden kunne de slet ikke undvære deres billige arbejdskraft.

Situationen var så tilspidset, som den kunne blive. Mashonalig flød overalt, landsbyer blev brændt ned, og alt kvæg stjålet – også briternes. Rhodes' højre hånd og militære leder, Leander Starr Jameson, forlangte, at matabeleerne omgående leverede de hvide mænds hus-

dyr tilbage og trak sig ud af Mashonaland. Kravet blev ikke imødekommet, og det stod klart, at enten måtte matabeleerne nedkæmpes, eller også måtte de hvide nybyggere opgive deres bosættelser og vende tilbage til Kapkolonien.

Den ene part måtte knuses

Jameson begyndte at rekruttere soldater, og to måneder senere drog militærkolonnerne af sted.

Høvding Lobengula ønskede ikke krig. Han havde ganske vist en enorm hær på næsten 100.000 mand, men skoldkopper hærgede iblandt dem. Hver dag døde 100 krigere af sygdommen. Derfor nåede briterne langt ind i Matabeleland, før høvdingen kunne iværksætte et modangreb.

Maxim-maskingeværnerne gjorde underværker i de to slag ved Bembesifloden, og den 4. november 1893 indtog briterne Bulawayo. Derefter gik jagen på Lobengula ind. En måned senere var han næsten indhentet, men så gik det galt for briterne.

En patrulje på godt 30 mand var alene i spidsen for hæren og slog en aften lejr ved Shanganiflodens bred. Briterne valgte den forkerte bred, for i løbet af natten steg vandstanden i floden uventet på grund af et regnskyl, så den var

Long Cecil var en stor kanon

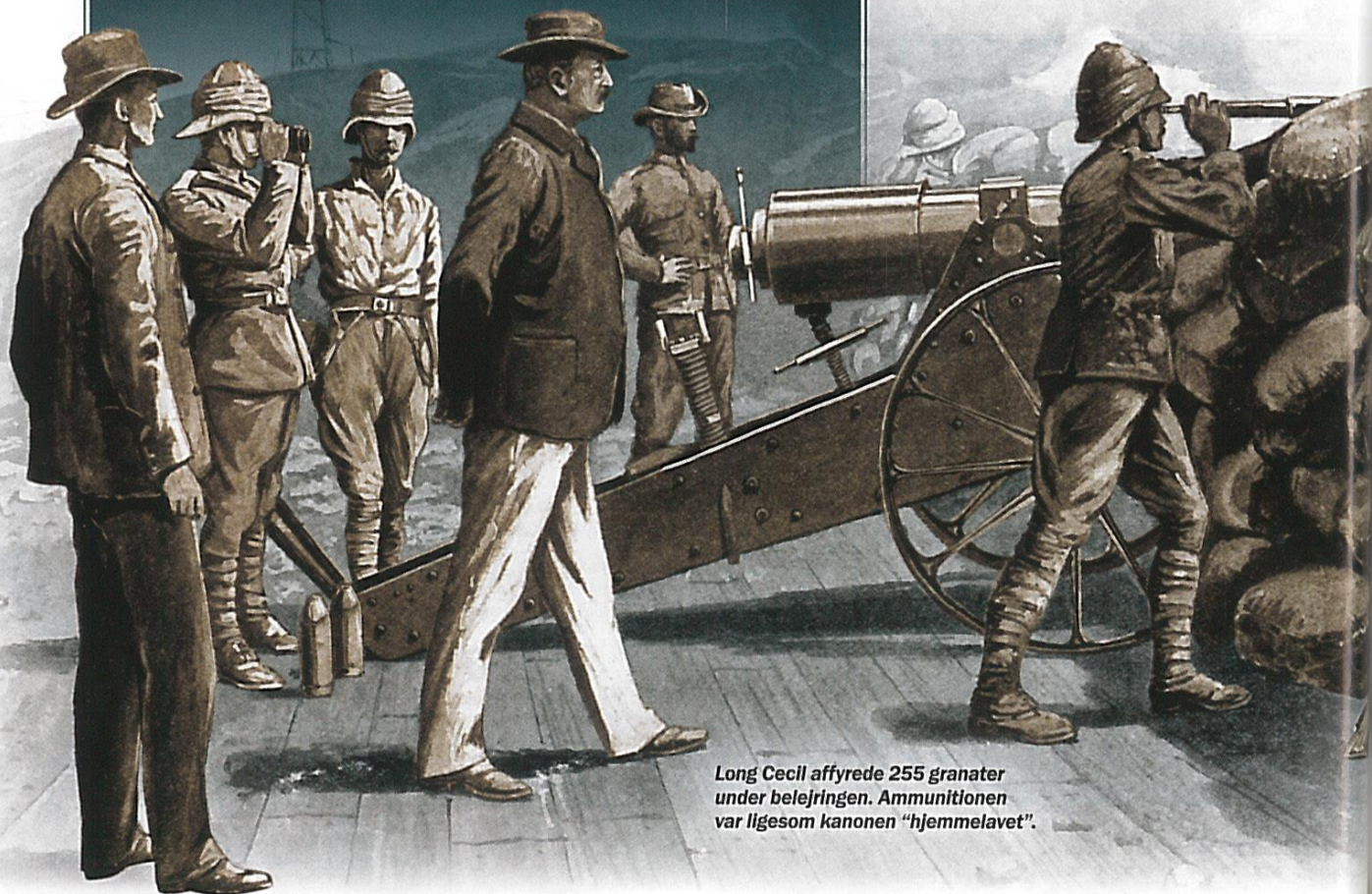
Da minebyen Kimberley blev belejret, byggede de indesluttede briter en langtrækkende kanon på Cecil Rhodes' værksted.

Rhodesia var ikke det eneste, Cecil Rhodes fik opkaldt efter sig. Da boerkrigen brød ud i 1889, kom byen Kimberley under belejring. Rhodes befandt sig selv i byen, som var hårdt trængt, da boernes svære skyts havde længere rækkevidde end briternes små feltkanoner.

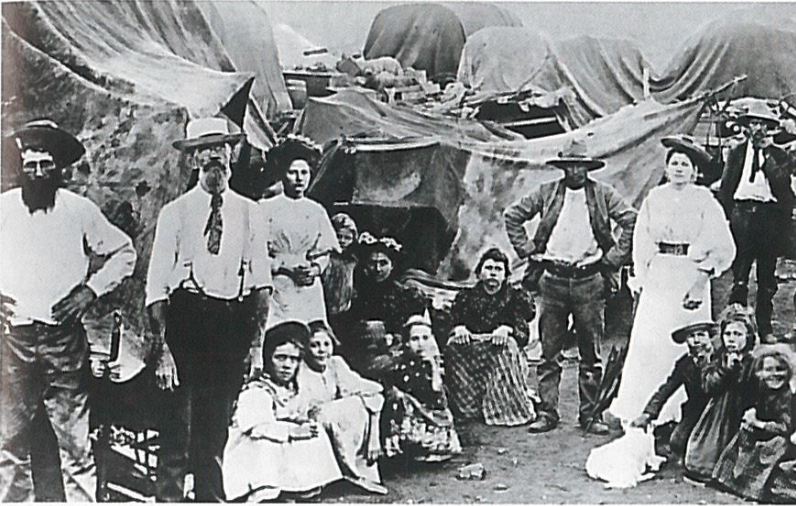
Det fik Rhodes til straks at stille sit værksted i De Beers-minen til rådighed for konstruktionen af en ny kanon. Ideen var ekstremt ambitiøs, for briterne startede helt på bar bund. Først blev byen gennemsgt for en-

hver tænkelig litteratur om kanoner, dernæst lavede De Beers' cheffingenør en tegning, og endelig lykkedes det at finde en stålbjælke, som var stor nok til at kunne drejes ud til et kanonløb. Maskinværktøjet til ud-boringen af løbet blev lavet i hånden.

Forbløffende nok var kanonen – Long Cecil blev den kaldt – færdig på kun 24 dage. Den fungerede perfekt og kunne skyde en 13,5-kg granat 7.300 meter. Boerne blev meget overraskede, da deres før sikre kanonstillinger pludselig kom under ild.

Long Cecil affyrede 255 granater under belejringen. Ammunitionen var ligesom kanonen "hjemmelavet".

Nybyggerne drog ind i Rhodesia i overdækkede hestevogne. De blev placeret i en cirkel som et fort, når pionererne slog lejr for natten. Billedet her er taget uden for Bulawayo.

umulig at krydse. Patruljen var afskåret fra hovedstyrken, og tidligt om morgenen gik matabelerne til angreb. En af de deltagende krigere, Mhahlo, har senere fortalt historien:

“Vi omringede dem, og kampen begyndte. Alle heste blev dræbt, og de hvide lå bag de døde heste og skød mod os. Da de fleste hvide mænd var dræbt, lå de tilbageværende, alle sårede, på ryggen og holdt riflerne mellem deres fødder og skød. Kort efter stoppede skuddene, og vi vidste, at de var løbet tør for patroner. Vi skyndte os frem og dræbte de sidste med køller, mens de dækkede for deres øjne med hænderne”.

Takket være flodens stigende vandstand havde Lobengula midlertidigt rystet sine forfølgere af sig. Flugten gennem bushen fortsatte i yderlige to måneder, inden han atter var indhentet. Høvdingen indså, at der ikke var nogen redning. Han sendte sin øverstbefalende, M'Jana, til Bulawayo for at overgive sig til Rhodes og tog så sit eget liv.

Rhodes løb om kap med døden

Med sejren fik Britisk Sydafrika Kompagni den fulde administrative magt over hele Matabeleland og Mashonaland, som blev udgjorde Rhodesia. Kun ni måneder efter Lobengulas død havde 1.900 nybyggere bosat sig i Bulawayo, mens over 2.000 hvide lykkejægere arbejdede i Rhodesias guldletter. Det gik

godt for Cecil Rhodes' projekt, men knap så godt for ham selv. Efter to alvorlige hjertetilfælde så han i øjnene, at han næppe ville blive ret gammel. Der skulle fart på, hvis han skulle nå at se sine visioner for imperiet virkeliggjort.

I 1895 forsøgte Rhodes til en begyndelse at styrte regeringen i boerrepublikken Transvaal, men kupforsøget blev en katastrofe, og han måtte trække sig som premierminister for Kapkolonien.

Samtidig så matabelerne deres snit til at gøre oprør mod briterne. Matabelernes nye leder, Mlimo, havde overbevist sit folk om, at de hvide mænd var skyld i både tørke, græshoppeplager og kvægst. Derfor drog de indfødte nu hærgende gennem Rhodesia bevæbnet med rifler, spyd og køller. På den første uge dræbte de 250 hvide nybyggere, mens huse, gårde og miner blev brændt ned.

Da de britiske forstærkninger nåede frem sidst i maj 1895, gemte matabelekrigerne sig i Matopo Hills uden for Bulawayo. Briterne planlagde at sulte oprørerne ud af deres gemmesteder i bakkerne og på den måde knuse opstanden.

Rhodes ønskede dog en hurtigere løsning. Han frygtede, at konflikten ellers ville udvikle sig til en lang guerillakrig. Så snart han hørte, at britiske agenter havde haft held til at snigmyrde Mlimo, gik han ubevæbnet ind i Matopo Hills for personligt at forhandle med de sorte. Høvdingene havde ikke megen tillid til Cecil Rhodes, og han invigede derfor i

“Husk, at du er engelskmand og dermed har vundet førsteprisen i livets lotteri”

Cecil Rhodes

at bo iblandt dem et stykke tid og sørge for, at de blev behandlet ordentligt. Freden var sikret, og Rhodes talte til nybyggerne i Bulawayo:

“I kan ikke få et mere attraktivt hverv end at udvikle et land fra barbarisme til civilisation. I har gjort mig den ære at give dette land mit navn. Til gengæld vil jeg hjælpe med at gøre landet så stor-slået, som jeg kan”.

Cecil Rhodes knoklede 16 timer i døgnet for at leve op til sit løfte og fik snart sit tredje hjerteanfald. Han overlevede også denne gang, men ville aldrig komme til at se et britisk Afrika fra Kap til Kairo. Tiden var ved at løbe fra ham.

“Jeg har kun én ting at klage over, og det er, at Den Almægtige ikke har givet mig yderligere 10 år”, skrev han.

Rhodes' hjerte var forstørret og trykkede på lungerne, men han ignorerede lægernes råd og puklede videre. I januar 1902 blev han ramt af en banal forkølelse på vej fra England til Cape Town, hvilket belastede hjertet yderligere. Alle i det sydlige Afrika talte nu om Cecil Rhodes' helbred, og den 26. marts 1902 døde han – 49 år gammel.

Rhodesia forblev en samlet britisk koloni frem til 1964, hvor Zambia og Malawi blev skilt ud. I 1965 erklærede Rhodesia sig uafhængigt af Storbritannien og blev regeret af et hvidt mindretalsregime indtil 1979. Landet hedder nu Zimbabwe og har et sort diktatur. ■

Cecil Rhodes var højt elsket af de britiske kolonister i det sydlige Afrika og fik en pompøs statsmandsbegravelse.

LÆS MERE

• Arthur Keppel-Jones: *Rhodes and Rhodesia - The White Conquest of Zimbabwe 1884-1902*, McGill-Queens University Press, 1983 • J.G. McDonald: *Rhodes - A Life*, Van Rensselaer Press, 2011

• <http://www.britishempire.co.uk/biography/rhodes.htm>